



"לא" כמדיניות

פרופ' אלי פודה וד"ר נמרוד גורן*

יוני 2016

[המאמר פורסם בעיתון הארץ, ב-22 ביוני 2016](#)

הצהרתו האחרונה של נתניהו כי "לעולם לא נקבל את יוזמת השלום הערבית כבסיס למשא ומתן" מצטרפת לעוד שורה ארוכה של אמירות ישראליות שליליות כלפי ניסיונות ורעיונות שהועלו על ידי הקהילה הבינלאומית ושחקנים אזוריים לקדם את המשא ומתן עם הפלסטינים. שבועיים בלבד לאחר פרסום הצהרה פייסנית לכאורה עם השבעת ליברמן כשר הביטחון, שפך ראש הממשלה מים צוננין על היוזמה הערבית תוך כדי התייחסות מתנשאת כלפי הצד הערבי: "אם מדינות ערב יבינו שהן צריכות לעדכן את יוזמת השלום הערבית לפי השינויים שישראל תדרוש", כך צוטט, "אז יהיה על מה לדבר". בניגוד ללשון הפטרונית הישראלית, יוזמת השלום הערבית המקורית מבקשת דווקא מישראל "לבחון מחדש את מדיניותה".

מאז פרסומה לראשונה על ידי פסגת הליגה הערבית במרץ 2002, ישראל מעולם לא פרסמה תגובה רשמית ליוזמת השלום הערבית; יתרה מזו, במשך תקופה ארוכה ישראל התעלמה מהיוזמה או פשוט התנגדה לה. הגדיל לעשות ליברמן ב-2009, כאשר כינה אותה "מרשם להשמדת ישראל". לא פחות. אולמרט היה היחיד שניסה לקדם את היוזמה בשלהי הקדנציה שלו, אולם היה זה מעט מדי ומאוחר מדי; במרחב הפוליטי היו אישים שונים שהתבטאו באופן חיובי כלפי היוזמה, אך גם הם נטו על פי רוב לאזן זאת על ידי אזכור מגרעותיה, ולא הצליחו לייצר מסה קריטית, אשר תוביל למהפך בגישה הישראלית כלפי היוזמה.

גם דעת הקהל בישראל נותרה באפלה לגבי היוזמה. סקרי דעת קהל שונים הראו כי מרבית הציבור אינו מודע כלל לקיומה ואינו מכיר את תוכנה. גם ניסיונות של ארגוני חברה אזרחית שונים להעלות את המודעות הציבורית ליוזמה ולקדם תגובה ישראלית אליה טרם הצליחו לפרוץ את תקרת הזכוכית. זאת למרות ההכרה ההולכת וגוברת, ביתרונות הגלומים במעורבות מדינות ערב בתהליך השלום ובתועלת שתצמח משיפור יחסים עמן במקביל להתקדמות בערוץ הישראלי-פלסטיני.

ואולם, עד כמה שהתגובה הממשלתית הישראלית כלפי יוזמת השלום הערבית מטרידה, היא אינה מטרידה כמו התגובה ה"פבלובית" הישראלית הטיפוסית לכל מהלך חיצוני לקידום תהליך השלום. המילה "לא" הפכה להיות סימן ההיכר של מדיניות החוץ הישראלית בתחום הסכסוך. בואו ננסה לשחזר כמה מהמקרים:

* פרופ' אלי פודה מלמד בחוג ללימודי האסלאם ומזה"ת באוניברסיטה העברית בירושלים ומכהן כחבר ועד מנהל במכון מיתוים. הוא פרסם לאחרונה ספר על החמצות בסכסוך; ד"ר נמרוד גורן הוא ראש מכון מיתוים ומרצה ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטה העברית.

ראשית, ישראל התנגדה לארבע יוזמות צרפתיות שהועלו במשך השנתיים האחרונות: הרעיון לאמץ הצעת החלטה אירופית במועצת הביטחון לקדם הכרה במדינה פלסטינית; יוזמה לפיקוח בינלאומי בהר הבית; הקמתה של קבוצת תמיכה בינלאומית אשר תלווה את המשא ומתן; ולאחרונה – וועידה בינלאומית, אשר השלב הראשון שלה כבר נערך בפריס בתחילת יוני 2016.

שנית, ראש הממשלה לא נתן את הסכמתו לכך שישראל תשתף פעולה עם הקוורטט בתהליך הכנת הדו"ח על הסיבות לקיפאון בערוץ הישראלי-פלסטיני. ואולם, משהבינה ממשלת ישראל שהדו"ח המתגבש מטיל עליה אחריות וביקורת, היא ניסתה לפעול דרך ארה"ב לרכך את הטון שלו. ממשלת נתניהו התנהלה באופן דומה ב-2012, סביב הפנייה הפלסטינית להכרה באו"ם. תחילה סירבה לקחת חלק בכל משא ומתן על נוסח ההחלטה, ורק משהבינה שהפור נפל ניסתה לפעול מול ארה"ב לשנות את נוסח ההחלטה.

שלישית, ישראל התעלמה, ולאחר מכן הביעה זלזול, מיוזמת האיחוד האירופי, שהוצגה בדצמבר 2013, לשדרוג יחסי ישראל והפלסטינים עם האיחוד האירופי למעמד של "שותפות מועדפת מיוחדת" בעקבות חתימת הסכם שלום. ישראל נותנת בולטות ומגיבה בתקיפות לכל התבטאות אירופית ביקורתית כלפיה, אך דווקא הניסיון האירופי להציע תמריץ חיובי ואופק ליחסים נתקל בשתיקה רועמת. התגובה הזאת מפתיעה במיוחד לאור העובדה שהאיחוד האירופי הוא שותף סחר מרכזי של ישראל.

רביעית, ישראל הביעה התנגדות לתוכנית הביטחון האמריקנית שגיבש הגנרל ג'ון אלן במהלך סבב המשא ומתן הישראלי-פלסטיני האחרון; הגדיל לעשות משה יעלון, שר הביטחון דאז, שטען בינואר 2014, כי התוכנית אינה שווה את הנזק עליה היא נכתבה.

חמישית, נתניהו הביע בפברואר 2016 את דאגתו ממהלך מדיני אפשרי של אובמה לפני פרישתו מהנשיאות, שעיקרו פרסום "פרמטרים" לשלום, אשר יעדכנו את המתווה שהציג ביל קלינטון בשלהי כהונתו, בדצמבר 2000. ממשלת ברק דאז, ראוי להדגיש, דווקא אמרה "כן" לנשיא האמריקאי, בכפוף למספר הסתייגויות.

מדיניות ה"לא" הישראלית אינה מיושמת רק ביחס ליוזמות לפתרון הסכסוך. היא באה לידי ביטוי גם בתחומים אחרים, כמו למשל ההתנגדות הנחרצת והבוטה להסכם הגרעין עם איראן ואפילו להצעת גרמניה שישראל תהיה מעורבת באופן עקיף בשיחות הגרעין. ישראל גם בוחרת פעמים רבות להחרים ועדות חקירה או פורומים בינלאומיים אותם היא מזהה כביקורתיים מדי כלפיה.

התגובות השליליות הישראליות ליוזמות הבינלאומיות מטרידות לא רק בתכנים שלהן, דהיינו הסיבות בגינן היוזמות נדחות, אלא גם בסגנון. ככלל, הן מנוסחות בלשון בוטה, ובמקרים רבים הן מעליבות ומתנשאות. זאת, למרות שמקורן של רוב היוזמות האלו הוא במדינות ידידותיות לישראל, שבדרך כלל אף הביעו עניין בדיאלוג עם ישראל לגבי תוכן היוזמות. מאידך, אבא אבן, שר החוץ המיתולוגי, הביע פעמים רבות התנגדות ליוזמות בינלאומיות, אולם את ניסוחיו ניתן היה לעכל מבחינה דיפלומטית.

אם "לא" הופך להיות דפוס התנהגות קבוע במדיניות החוץ הישראלית הרי המדיניות מפסיקה להיות ביטוי לחשיבה רציונאלית, כזה המותאם לניתוח מפוכח ומושכל של המציאות, אלא ביטוי להתנהגות אידיאולוגית ו/או רגשית. דפוס התגובה השלילי הישראלי הוא ביטוי לפחד ולחרדה של מנהיגיה הנוכחיים מפני כל שינוי בסטטוס קוו. העולם החיצוני – בין אם הוא דאע"ש או האיחוד האירופי, ובמידה מסוימת אפילו ארה"ב – נתפס כמאיים, וכל ויתור נתפס כמבשר על סכנה קיומית.

"לא" כמדיניות אינו יכול להיות מרשם שיוביל לעתיד טוב יותר. זוהי התנהלות שמרחיקה את השלום, פוגעת ביחסים עם מדינות מרכזיות וידידותיות ומזיקה לאינטרסים. ישראל צריכה לשנות כיוון; בפעם הבאה שתונח בפניה יוזמה בינלאומית, ראוי שהתגובה מירושלים תדגיש מה "כן" במקום למה "לא".